

מאי 2010

ישי ספרים

תקופה גדולה

כשקראתי את ספרה של אניטה שפירא "ברל", ושאלתי את אבא: איך קרה שבתקופת עשר השנים שבין 1910 ו-1920 ישבו כעשרים בחורות ובחורים בכנרת והמציאו את כל מה שזז מאז ועד אז? (הזמן שבו השיחה היא התרחשה). אמר לי: "ישי, תקופה גדולה עושה אנשים גדולים". מאז עברו שנים והיום במבט לאחור אני מזהה עוד תקופה גדולה שקרתה לחקלאות ישראל - שנות השבעים. אפתח בשני סיפורי רקע ואסיים בסיפור: הסיפור הראשון מדבר ביצוא בסוף שנות השישים. כיום כאשר יש לנו עודף במאזן תשלומים, וזה אומר שאנו מלווים לשאר העולם, קשה לדמיין את הימים שבהם שר האוצר היה מחפש הלוואה כדי לקנות בה את אונית הגרעינים הבאה כשאוניות הגרעינים הקודמת כמעט התרוקנה. רוב חיי המקצועיים עבדתי בעולם שבו אנחנו תלויים בהלוואות מבחוץ, מאזן התשלומים שלנו היה שלילי, מטבע זר היה מצרך נדיר, והיצוא מביא גאולה לעולם. הלוגו של משרד החקלאות "יצור, יעול, יצוא" הי המודפס אפילו על טבלאות ההוון שלי.

יום אחד, עוד בתקופת המודי, נלקחתי אחר כבוד לעבוד במחלקת מחקר של בנק ישראל כעובד שעות. באותו הזמן הגיעו מהולנד בחילופי סטודנטים חמישה, גבוהים בהירים ויודעים את התורה. קיבל אותם דולק (הנגיד) והעבירם למנכל. המנכל לראש מחלקת המחקר הלה לכלכלן גילשון וזה העבירם אלי. אצלי זה נעצר כי פחות ממני לא היה שם. מה עושים עם חמישה גדולים המדברים הולנדית ואנגלית? הוצאתי את רשומוני היצוא שאוספים בנמל, הבאתי נייר מילימטרי (היום כבר אין דבר כזה ודיאגרמות עושים במחשב) וביקשתי שיציירו דיאגרמות של היצוא הישראלי. עמודה לכל ענף משק, וכולן באותו קנה מידה. נתתי ושכחתי. לתקופת החודש נכנסו החמישה לחדרי והציגו את התוצאות. חבילה של דפי נייר מילימטרי וסליל קשור בגומי ובהם דיאגרמות עמודים של היצוא לפי ענפי המשק. הראשון היה תשמישי קדושה עמוד בגובה 20 ס"מ השני יהלומים 40 ס"מ טקסטיל 30 ס"מ וכך עוד אחד ועוד אחד עד שהגיעו לסליל, הורידו את הגומי והחלו לגלגל. גלגלו בתוך החדר והגיעו לדלת, המשיכו בפרוזדור ועצרו. מה זה היה? היצוא של ענף ההדרים.

הסיפור השני מדבר על אוכל: ב-1948 ניצחנו במלחמת השחרור. תוך שנתיים הוספנו ליישוב של חצי מיליון עוד מיליון יהודים. הכפרים הערביים התרוקנו מתושביהם ולא היה מי שיגדל אוכל לבאים. תוך שנים אחדות שתלנו ברחבי הארץ מאות ישובים מיעוטם קיבוצים ורובם מושבים. הושבנו בהם המוני עולים חדשים שלא היה להם מושג מה עושים. שלחנו להם מדריכים מהמושבים. בתחילה את דור המייסדים ואחר כך את דור הבנים גם יוסלה היה שם.

בינתיים המדפים בעיר היו ריקים, השר דב יוסף הפעיל קיצוב וחילק במשורה פילה מיובא מארצות הצפון, חמאה מלוחה וגבינה צהובה מארצות הדרום. ואנחנו שרנו: "בלי נקודות וגם בלי תור אנו השוק השחור". ואז, בלי אזהרה והכנה נוצר משבר עודפים. המחירים צנחו ועודפי ירקות מן השוק הסיטונאי הגיעו במשאיות לרפתות. בתחילה היו אלה ירקות אחר כך עופות ולבסוף כל מה שצומח הולך או עף.

מה אפשר לעשות כנגד משבר עודפים?

(א) לקנות את התוצרת העודפת ולהשמידה

(ב) לתת למחירים לצנוח ולשלם לחקלאי סובסידיות שיאפשרו לו להתקיים

(ג) להגביל את היצור החקלאי במכסות

הממשלה עשתה "מעורב ירושלמי" של כל השלושה. זה עלה הרבה כסף ולא עזר לפתור את הבעיה האמיתית – עודף כשר יצור בענף החקלאות.

אבל היתה עוד אפשרות אחת – יצוא של העודפים.

במקום להשמיד או לתת לפרות אפשר לייצא לאנגלים. אני זוכר איך הייתי יושב בבנק ישראל וקורא את המברקים ששלח הנספח. הנספח החקלאי בלונדון שהיה צועק גוואלד! "למה אתם שולחים את מה שהאנגלים אינם אוהבים".

ואז בא למשרד החקלאות השר משה דיין גיבור מלחמה בעל מוניטין, רקע חקלאי נהללי, אחד מן החברה, עין אחת רואה והשניה רטויה. משה דיין הלך על אסטרטגיית הייצוא. בכדי להתגבר על "מה שהאנגלים לא אוהבים" הביא זן עגבניות משם - המונימקר והכריח את כולנו לאכול אותם. קמה צעקה בנוסח "זכרנו את עגבניות המרימנד אשר אכלנו במצרים" והוא כמעט הודח. בינתיים דיין לא נח, הביא אלוף מחיל הקשר אריאל עמיעד ועשהו מנכל. את גד יעקובי הפקיד על התכנון, בכדי להגיע אל כל חקלאי הקים שרות הדרכה וארגן את המשרד בשמונה איזורים, את חן הרפז מינה מנהל איזור, את יואש ועדיה הפקיד על המעבדה (מכון וולקני) ואת ראובן אילנד על העודפים בשוק המקומי. בכדי להגיע תכוף ומהר לשוק הוקמה חברה ליצוא חקלאי, אגרקסקו. שני מהנדסים מוולקני הקימו חברה מטוסים שתפקידה הובלת המוצרים היקרים והרגישים למרחקים. משרד החקלאות מכון וולקני הפקולטה לחקלאות שרות ההדרכה והחקלאים הפכו כמעט בבת אחת "למכונה לפיתוח מוצרים חדשים". רפי פרנקל פיתח זני איכות של תות, נחום קידר וחיים רבינוביץ בפקולטה לחקלאות פיתחו יכולת לעשות בעגבניה את כל מה שתבקש האנגליה. גדולות או קטנות, מפוזרות או באשכולות, ארוכות או עגולות, צהובות או אדומות, תפלות או טעימות. שלחנו אותן במטוסים ואחר כך באוניות. אנחנו אכלנו את הבררה והם אכלו את הברורות. והאנגליה? נקדימון בוולקני יכול היה להתאים לה פרח ציפורן לפי הצבע והדוגמא של שמלתה יחיאל עוזרי פיתח רקפות ארץ ישראליות שלא נשדדו מן הבר כדי שיתאימו

להשקפתה. ילן שחורי עשה פרחים מחמניות ואורה הורביץ עשתה ככל העולה על רוחה בנוריות. בכפר ויתקין התחילו לגדל פרחים ואחי אברהם היה קשור לבורסה בהולנד שם נמכרו הפרחים שנקטפו באותו יום. בתוך וולקני הוקם מכון post harvest (לאחר הקטיף) שדאג לפתח טכנולוגיות שיאריכו חיי מדף של פירות וירקות ויאפשרו להוביל אותם בזול באוניות. דשי הקים בנה יער את ענף התבלינים. שפיגל הוציא מן הענבים את הגרעינים ועליזה ורדי עשתה אותו דבר להדרים.

אני זוכר שהיינו יושבים בישיבות לתכנון יצוא האבוקדו וחולמים על יצוא של שש מאות טון, לא עברו שנים אחדות ויצוא האבוקדו עבר את הרף של מאה אלף טון וכל היצוא החקלאי האחר הגיע לממדים של יצוא ענף ההדרים.

זאת היתה מהפיכה. לא היה כדבר הזה בעבר. בעולם שמו לב. חקלאות שהיא בדרך כלל ענף מנומנם, פעם באלף שנים מוסיפה מוצר, והנה כאן בישראל שונה תוך שנים אחדות מן הקצה אל הקצה כל סל המוצרים ונשלח לארצות רחוקות. כולם רצו לדעת איך. וכן הרפז בכובע של מומחה ומנהל בתהל הפיץ את התורה הזו בחמישים ארצות. הסיפור השלישי:

כאשר מתה אשתי ישבנו שבעה בביתי. בחדר נוצרו שני מעגלי שיחה. באחד, חקלאים ובהם גיטתי ממושב שרונה, גדעון אור מכפר חיים ואני ובשני, עובדי הייטק מן החברה שבה עובד בני. בכל אחד מן השניים התנהלה שיחה בנחת עד שעבר גץ ממעגל למעגל. במעגל ההיטק נאמר: "למה היה צריך לבנות את הארץ, בהתחלה חקלאות, אחר כך תעשיית חרושת ולבסוף הייטק. יכולנו להתחיל ישר מן ההיטק". ידעתי שזה גץ שיכול להתפוצץ. בזוית עיני ראיתי את גדעון אור קם ונעמד במלוא רוחבו אל מול הדובר, דוקטור צעיר לפיזיקה, עולה חדש מרוסיה שהיה גבוה ממנו בראש. וגדעון אמר: "זה הרי כמו לבנות גורד שחקים מן הגג".

באותם ימים עוד לא נולדה תעשיות ההיטק ועדיין לא היה לה שם, אבל אם הייתי מודד את החקלאות אז לפי המדדים שמודדים תעשיות היום למשל: השתתפות במשחק הגלובלי, קצב שנוי סל המוצרים, ושיעור השקעה במו"פ. היא היתה יוצאת היטק בכל מדד. נדמה לי שאפשר להוסיף על דברי גדעון שחקלאות היתה תעשיית ההיטק הראשונה.